Chefsjustitieombudsmannen
Mats Melin

Initiativärende mot Polismyndigheten i Västmanlands län med anledning av omhändertaganden enligt 13 och 14 §§ polislagen

Initiativet

I samband med en inspektion vid Polismyndigheten i Västmanlands län i februari 2006 granskades bl.a. protokoll över omhändertaganden enligt 13 och 14 §§ polislagen (1984:387). I det protokoll som fördes vid inspektionen noterades i denna del bl.a. följande.

> 3.5 Löpnummer 154-05: Enligt protokollet (13 § polislagen) omhändertogs en man den 3 maj 2005 vid Citykyrkan på Smedjegatan i Västerås med anledning av att han ”vägrade lyssna till polisen och var obstinat”.
>
> 3.6 Löpnummer 147-05: Enligt protokollet (14 § polislagen) medtogs en flicka född 1994 den 9 maj kl. 15.00 till polisstationen. I protokollet var antecknat att flickan ”försökte att ljuga angående sitt namn och även sina föräldrars namn. Inget i hennes historia stämde och därför medtogs flickan till polishuset i Västerås”.
>
> 3.7 Löpnummer 190-05: Enligt protokollet (14 § polislagen) medtogs en man den 24 juni 2005 till polisstationen med anledning av att han uppträtt mycket psykiskt instabilt och vägrat att uppge sin identitet.

Jag beslutade att ta upp polismyndighetens handlande i dessa fall till utredning i ett särskilt ärende.

Utredning

Ärendet remitterades till polismyndigheten för upplysningar och yttrande över vilka överväganden som hade gjorts inför de aktuella omhändertagandena.

Polismyndigheten (länspolismästaren AA) kom in med ett remissvar jämte yttranden från kommissarien BB och polisassistenten CC. Polismyndigheten anförde i huvudsak följande.

BB upplyste bl.a. följande.

> Löpnummer 154-05: Inspektör DD uppger att de blev beordrade till Citykyrkan, Smedjegatan där ett gäng missbrukare bråkade, var högljudda och störde ordningen. Ett flertal personer avvisades från platsen. En person vägrade och försökte gå tillbaks in i Citykyrkan. Mannen var fortsatt bråkig, högljudd och störde den allmänna ordningen. Mannen omhändertogs då enl. PL 13 eftersom han utgjorde en fara för den allmänna ordningen.

Enligt DD är dokumentationen bristfällig av den intransporterande polispatrullen. DD var aldrig in själv på polisstationen för att kontrollera avrapporteringen.

Löpnummer 147-05: Polisassistent EE uppger att han var beordrad på ett snatteri på Klädhuset M. På plats visade det sig vara en ung flicka som stulit något, han kommer ej ihåg vad. Flickan hade innan lämnat oriktiga uppgifter till affärsinnehavaren om hennes namn. Även till polismännen vägrade flickan uppge namnet.

Flickan var således misstänkt för brott, snatteri och skulle efter telefonkontakt överlämnas till socialjouren. Flickan togs med till polisstationen och för att socialjouren skulle ta över flickan efter identifiering.

Kommentar: Undertecknad anser att PL 14 ej var tillämplig i detta fall, utan istället skulle Rättegångsbalkens regler tillämpats, exempelvis medtagen till förhör. Således hade inte åtgärden blivit annorlunda. Undertecknad ser ett kompletterande utbildningsbehov ifråga om Polislagens bestämmelser och tillämpning.

CC upplyste följande.

Löpnummer 190-05: Den 24 juni kl. 15.45 omhändertog undertecknad tillsammans med FF en man på Stora gatan i Västerås med stöd av PL 14 §. Patrullen fick från LKC att en man hade varit och stökat inne på Ica supermarket och avvisats av ordningsvakter. Vi skulle nu åka för att se om han fanns kvar i närheten. På väg fram till Ica supermarket observerar vi en man i en portuppgång på Stora gatan som uppträdde underligt när vi passerade. Patrullen beslutade sig för att titta lite närmare på den mannen och när vi kliver ur bilen började mannen få bråttom därifrån. Vi hann upp honom och började prata med mannen som uppträdde än mer underligt/psykiskt instabilt. Vid frågor på vem han var och var han bodde fick vi inga vettiga svar eller inget svar alls. Mannen kröp ihop och skrattade vilt för att i nästan stund bli gråtmild, han hade all sköns tics för sig, spretade med armar och ben, och utstötte konstiga läten istället för att svara på våra frågor. På grund av hans mycket märkliga beteende misstänkte vi att han hade avvikit från psyk varpå vi omhändertog honom med stöd av PL14 § för att utröna hans identitet.

Polismyndigheten anförde bl.a. följande.

Polismyndigheten konstaterar att omhändertagandet i ärendet 147-05 skulle ha skett med stöd av rättegångsbalkens bestämmelser. Dock kan polismyndigheten konstatera att omhändertagandet inte hade blivit annorlunda om omhändertagandet skett i enlighet med dessa bestämmelser. Sålunda har den omhändertagne inte åsamkats någon rättsförlust.

Avslutande synpunkter

Mot bakgrund av vad som framkommit av JO:s inspektion kommer polismyndigheten att poängtera vikten av att erforderlig dokumentation sker vid tvångsmedelsanvändning. Vidare kommer polismyndigheten under hösten 2006 att genomföra utbildningar inom myndigheten och mot bakgrund av denna händelse kommer myndigheten särskilt gå igenom tvångsmedelsregleringen. Härvid kommer polismyndigheten bl.a. att utveckla den s.k. egenkontrollen främst avseende kvaliteten i arbetet.

Rättslig reglering

Om någon genom sitt uppträdande stör den allmänna ordningen eller utgör en omedelbar fara för denna får enligt 13 § polislagen en polisman avvisa eller avlägsna honom från ett visst område eller utrymme, när det är nödvändigt för att ordningen skall upprätthållas. Detsamma gäller om en sådan åtgärd behövs för att en straffbelagd gärning skall kunna avvärjas. Är en sådan åtgärd otillräcklig för att det avsedda resultatet skall uppnås, får personen tillfälligtvis omhändertas.

Såvitt gäller ordningsstörande beteende krävs att den berörda personen genom sitt uppträdande stör den allmänna ordningen. Det är alltså frågan om ett uppträdande som innefattar ett angrepp på ett ordningsintresse av betydelse för allmänheten eller annars från allmän synpunkt. Frågan om ett visst uppträdande stör den allmänna ordningen får inte avgöras från den begränsade synpunkten av vad som för den enskilde polismannen framstår som obekvämt eller olämpligt. Endast den omständigheten att någon vägrar att lyda en polismans tillsägelse innebär t.ex. inte att han stör den allmänna ordningen. Det avgörande i en sådan situation är vilka följder från ordningssynpunkt som en bristande efterrättelse kan antas medföra (Berggren-Munck, Polislagen, 6:e uppl. s. 97 f.).

Avvisande, avlägsnande eller i sista hand omhändertagande kan också ske om någon genom sitt uppträdande utgör en omedelbar fara för den allmänna ordningen. En grundförutsättning anses vara att faran är konkret, d.v.s. att den är bestämd till tid och rum. Ett omhändertagande får inte ske för att abstrakta, ännu inte konkretiserade faror skall avvärjas. Faran skall vidare ha uppkommit genom ett särskilt uppträdande från den som omhändertas. Som konkret fara kan knappast bedömas en persons blotta närvaro på en plats, även om det är känt att han brukar bråka och uppträda ordningsstörande (Berggren-Munck, a.a. s. 99 f.).

Om ett avvisande eller ett avlägsnande bedöms vara otillräckligt får enligt 13 § andra stycket den berörda personen omhändertas. Om det redan från början framstår som uppenbart gagnlöst att tillgripa ett avlägsnande eller någon annan mindre ingripande åtgärd för att det avsedda syftet skall uppnås, kan ett direkt omhändertagande undantagsvis bli nödvändigt. I sådant fall bör det av dokumentationen beträffande omhändertagandet framgå vilka omständigheter som motiverat detta (Berggren-Munck, a.a. s. 101).

Om en okänd person anträffas och det finns särskild anledning att anta att han är efterspanad eller efterlyst och med stöd av lag skall berövas friheten vid anträffandet, får enligt 14 § polislagen en polisman omhänderta honom för identifiering om han vägrar att lämna uppgift om sin identitet eller det finns anledning att anta att hans uppgift om denna är oriktig. Paragrafen ger alltså en polisman rätt att under vissa angivna förutsättningar omhänderta en okänd för identifiering.

För tillämpning av 14 § polislagen krävs således att det finns särskild anledning att anta att någon är efterlyst eller efterspanad. En sådan särskild anledning kan vara att en påträffad persons utseende stämmer överens med ett uppgivet signalement på den efterlyste. Omständigheterna i det särskilda fallet kan även vara sådana att polismannen på fältet, utan att ha kännedom om någon aktuell efterlysning, får grundad anledning att anta att en person som vägrar att uppge sitt namn har avvikit från exempelvis ett sjukhus för psykiatrisk vård. Bestämmelsen medger då att denne förs till polisstationen för identitetskontroll. En genomgång av aktuella efterlysningar kan då ske. Att en formell efterlysning har hunnit ske är inte något krav. Det räcker att personen i fråga kan antas vara efterspanad av sådana skäl som nyss har angetts. Efterspaningen eller efterlysningen behöver inte avse en till namnet känd person. Bestämmelsen täcker också det fallet att någon med ett visst

signalement är efterspanad för ett nyligen förövat brott och det i närheten av brottsplatsen anträffas en person vars klädsel och utseende verkar stämma överens med signalementet. Rekvisitet att det skall föreligga ”särskild anledning anta” måste dock innebära ett krav på att den polisman som beslutar om s.k. polisiering kan redovisa ett konkret skäl för sin misstanke (Berggren-Munck, a.a. s. 111 ff.).

Enligt 27 § polislagen skall protokoll föras över ingripanden som innebär att någon avvisas, avlägsnas, omhändertas eller grips. Av ett sådant protokoll skall det framgå vem som har fattat beslutet om ingripandet, grunden för beslutet och tidpunkten när det har fattats, vem eller vilka som har deltagit i ingripandet samt vad som i övrigt har förekommit vid detta. Ansvaret för att ett protokoll upprättas vilar i fråga om uppgifterna om beslutet på beslutsfattaren och i övrigt på den som är att anse som förman vid ingripandet.

Rikspolisstyrelsen har vidare meddelat föreskrifter och allmänna råd om dokumentation enligt 27 och 28 §§ polislagen (FAP 100-2).

Bedömning

Som framgått av utredningen omhändertogs en ung flicka med stöd av 14 § polislagen (löpnr. 147-05). En grundläggande förutsättning för tillämpning av denna bestämmelse är emellertid att det finns särskild anledning att anta att personen i fråga är efterlyst eller efterspanad, vilket uppenbarligen inte var fallet vid tillfället. Det kan således konstateras att 14 § polislagen inte var tillämplig. Jag finner inte skäl att kommentera händelsen vidare.

Vad sedan gäller omhändertagandet den 3 maj 2005 av en man ger innehållet i protokollsanteckningarna det intrycket att mannen blev omhändertagen enbart på grund av att han vägrade lyssna på polisen och var obstinat (löpnr. 154-05). Som framgått innebär den omständigheten att någon vägrar att lyda en polismans tillsägelse dock inte att han stör den allmänna ordningen. Utredningen ger emellertid vid handen att även vissa andra omständigheter låg till grund för beslutet. Och när det gäller omhändertagandet den 24 juni 2005 av en man med stöd av 14 § polislagen har CC närmare redogjort för de omständigheter som låg till grund för omhändertagandebeslutet (löpnr. 190-05). – Utredningen visar därmed inte annat än att det funnits fog för dessa båda omhändertaganden. De konkreta omständigheter som låg till grund för omhändertagandena framgår emellertid inte till fullo av dokumentationen av ingripandena.

Polismyndigheten kan därför inte undgå kritik för den bristfälliga dokumentationen i dessa båda fall. Med anledning härav vill jag erinra om vikten ur kontroll- och rättssäkerhetssynpunkt av att de omständigheter som föranlett ett omhändertagande eller en tvångsåtgärd dokumenteras på ett fullständigt och korrekt sätt. Det kan självfallet inte godtas att polismän av glömska eller slarv underlåter att dokumentera sådana omständigheter och att brister i dokumentationen sedan inte upptäcks vid förmans prövning av omhändertagandet. Jag utgår från att de vidtagna och de planerade åtgärderna vid polismyndigheten kommer att medföra en bättre ordning i detta avseende.

Ärendet avslutas.